

'Natuurbegraven' op Landgoed De Hoorneboeg en de Hoorneboegse Heide

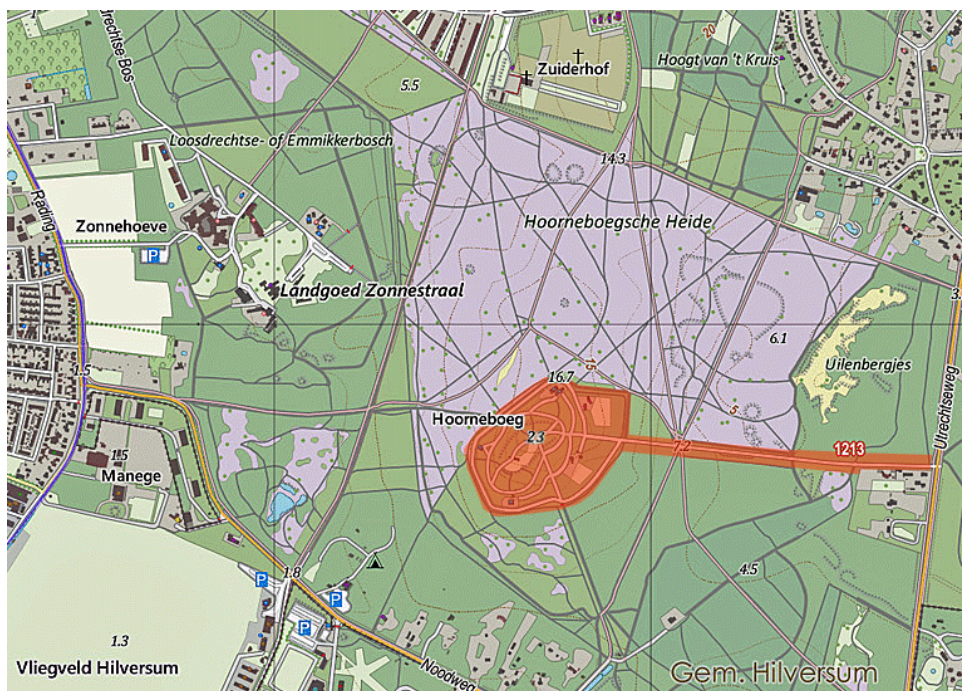
Tien bezorgde vragen bij een onzalig plan

Comité 'Geen doden op de hei'
Januari 2014, eerste uitgave
www.GeenDodenOpDeHei.nl

Inleiding

Het nieuws sloeg eind november 2013 in als een bom: landgoed De Hoorneboeg is verkocht aan een Brabantse ondernemer, die er een 'natuurbegraafplaats' van wil maken. 'Sympathiek', dachten wij nog even, tot we ons beter gingen verdiepen in de plannen en de consequenties. Nu zijn we er van overtuigd dat dit een onzalig plan is, dat zo snel mogelijk van tafel moet. Graag nemen wij u mee in onze speurtocht langs de *ins* en *outs* van 'natuurbegraven' op de beschermde natuurmonumenten Landgoed De Hoorneboeg en de Hoorneboegse Heide.

Bedreigd gebied in fase 1 (kaartachtergrond: CC-BY-3.0 Basisregistratie Topografie Kadaster)

Comité 'Geen doden op de hei' is een informeel samenwerkingsverband tussen verontruste omwonenden, vrijwilligers, natuurliefhebbers, personeelsleden, bezoekers en andere betrokkenen bij Landgoed De Hoorneboeg en de Hoorneboegse Heide. Het Comité is bereikbaar via info@geendodenopdehei.nl. Het comité is ook te vinden op Facebook.

Inhoudsopgave

Inleiding	2
Inhoudsopgave	3
Samenvatting	4
Wat er aan vooraf ging	6
Verkoop	6
Tien bezorgde vragen bij een onzalig plan	8
1. Over hoeveel graven hebben we het eigenlijk?	8
2. Hoeveel ruimte is daarvoor nodig?	9
3. Hoe diep worden de graven?	11
4. Wat wordt er eigenlijk begraven?	12
5. Is het realistisch om de functies begraven, confereren en recreëren met elkaar te combineren?	13
6. Duizenden graven in een aardkundig en archeologisch waardevol gebied, is dat een goed idee?	14
7. Wat is het effect van begraven op de kwetsbare bosgrond en de natuurwaarden van de Hoorneboeg?	16
8. Wat blijft er over van het cultuurhistorisch erfgoed?	18
9. Is begraven nabij een waterwingebied verstandig?	19
10. Begraven als commerciële activiteit: wie draait op de lange termijn op voor de gevolgen?	20
Een toekomst voor Landgoed De Hoorneboeg	21
Bronnen	22

Samenvatting

Natuurbegraven Nederland BV heeft Landgoed De Hoorneboeg gekocht om er een 'natuurbegraafplaats' van te maken. De bedoeling is dat de komende 30 jaar zo'n 4.000 mensen worden begraven op het landgoed. De grafrechten worden 'voor eeuwig' uitgegeven. Na gedane zaken trekt de ondernemer zich terug en wordt het landgoed 'teruggegeven aan de natuur'. Het aankoopbedrag van het landgoed ligt vermoedelijk rond de 3,5 miljoen euro. Ook omliggende gebieden van Goois Natuurreservaat zijn in de toekomst mogelijk in beeld als begraafplaats.

Landgoed De Hoorneboeg, de Hoorneboegse Heide en aangrenzende natuurgebieden zijn door het Rijk aangewezen als **beschermde natuurmonument**. Het hele gebied is kerngebied van de Ecologische Hoofd Structuur (EHS).

Aardkundig maken Landgoed en Heide deel uit van de Gooise stuwwal, een gebied dat zo uniek is, dat er een aanvraag in voorbereiding is om het de status van Unesco-Geopark te geven. Het gebied is al aangewezen als aardkundig monument.

Delen van de Hoorneboegse Heide zijn aangewezen als archeologisch rijksmonument. Van de rest van het gebied - en zeker ook van het landgoed - heeft men **archeologisch** gezien 'hoge verwachtingen'. Hiernaar is echter nog geen systematisch onderzoek gedaan.

Landgoed De Hoorneboeg speelt al honderden jaren een rol in de Gooise geschiedenis. De gebouwen, padenstructuur en tuinaanleg vormen een fraai geheel. Het landgoed maakt daarmee deel uit van ons **cultureel historisch erfgoed**.

De Hoorneboegse Heide is een belangrijk **recreatiegebied**, waar omwonenden, bezoekers uit de regio en campinggasten graag wandelen, fietsen, hardlopen, paardrijden en spelen.

'Natuurbegraven' houdt in dat er op het Landgoed en wellicht ook daarbuiten in de loop van 30 jaar duizenden gaten worden gegraven, waarin even zo vele doden worden begraven. Dit betekent een **voortdurende verstoring** van de ondergrond, vernietiging van mogelijke archeologische vindplaatsen, verstoring van de flora en fauna en belasting van de bodem met gebiedsvreemd 'materiaal' van de stoffelijke overschotten.

Wij vinden commercieel 'natuurbegraven' en daarna 'teruggegeven aan de natuur' geen acceptabele bestemming voor dit waardevolle gebied. **Wij roepen de bewoners, politici van Hilversum en andere beleidsmakers en beslissers op om dit plan te blokkeren.** Help ons in ons verzet tegen vastgoedondernemers die met veel geld de gelegenheid krijgen om het terrein om te ploegen en er met de winst vandoor te gaan, ons prachtige natuurgebied verstoord en vervuild achterlatend.

Als 'natuurbegraven' per se een optie moet worden in het Gooi, laten de gemeenten en eventueel het Goois Natuurreservaat dit dan verzorgen in de vorm van '**parkbegraafplaatsen**' die aansluiten bij reeds bestaande begraafplaatsen. Zulke parkbegraafplaatsen laten een hogere dichtheid aan graven toe, hebben ook een natuurlijke uitstraling en laten bestaande gebieden met hoge natuur- en cultuurwaarden onaangetast. Bovendien komen de opbrengsten dan ten goede van de gemeenschap. Voor extensieve natuurbegraafplaatsen in bestaande natuurgebieden is in ons dichtbevolkte Gooi ons inziens geen ruimte.

Wat betreft de toekomst van Landgoed De Hoorneboeg: er is niet één gegadigde voor het Landgoed, er zijn er twee. Naast Natuurbegraven Nederland BV heeft ook de huidige huurder, de YMCA, aan de huidige eigenaar, Stichting De Hoorneboeg, aangegeven een bod te willen doen. De YMCA heeft te kennen gegeven het landgoed voor 2,5 miljoen te willen kopen. De huidige activiteiten kunnen dan gewoon worden voortgezet, zonder ingrepen in de natuur en de bodem en zonder wijziging van het bestemmingsplan. Deze optie valt ook goed te combineren met een ruimhartige overdracht voor een schappelijke prijs van het groene gedeelte van het Landgoed aan Goois Natuurreservaat.

Het gebied

- *Landgoed De Hoorneboeg*: 13,5 ha, eigendom van Stichting De Hoorneboeg, gebouwen verhuurd aan de YMCA, aangewezen als beschermd natuurmonument, terrein in beheer van een deskundige groep vrijwilligers van Stichting De Hoorneboeg.
- *De Hoorneboegse Heide*: 145 ha, eigendom van Goois Natuurreservaat, aangewezen als beschermd natuurmonument.
- *Stiltegebied* van de Hoorneboegse Heide: het gebied ten zuiden van de Hoorneboeglaan, waar een hondenaanlijngedoe geldt tijdens het broedseizoen.
- *Zwarte Berg*: 67 ha, eigendom van Goois Natuurreservaat, beschermd natuurmonument ten zuidoosten van de Hoorneboegse Heide.

De hoofdrolspelers

- *Stichting De Hoorneboeg*: een stichting van de Remonstrantse Broederschap, huidige eigenaar van Landgoed De Hoorneboeg, wil het landgoed verkopen.
- *De Hoorneboeg BV*, onderdeel van jongerenorganisatie Vereniging YMCA Nederland (hierna "de YMCA"): huidige huurder van (de gebouwen van) het landgoed, uitbater van het conferentiecentrum, wil het landgoed kopen.
- *Natuurbegraven Nederland BV*: heeft het landgoed gekocht, koopcontract kan onder voorwaarden nog worden ontbonden.
- *Goois Natuurreservaat*: eigenaar van alle natuurgebieden rond het landgoed.

Wat er aan vooraf ging

Mejuffrouw Pijnappel was de laatste particuliere eigenaar van het landgoed. Samen met haar broer bood zij sinds 1912 enkele malen per jaar gastvrijheid aan Leidse textielarbeidsters, die er een week vakantie mochten houden. In 1947 schonk zij in een legaat het gebruik van het landgoed aan de Remonstrantse Broederschap. Bij de opening van het Remonstrantse Conferentieoord sprak zij de hoop uit, dat de Remonstranten zouden trachten de levensvreugde en levensverdieping 'tot in lengte van dagen aan talloos vele anderen te doen geven' (Stichting Centrum De Hoorneboeg, 1988).

De Remonstranten richtten omstreeks 1950 een aparte stichting op, Stichting (Landgoed) De Hoorneboeg, die de exploitatie van het conferentieoord ter hand nam. In 1971 overleed mej. Pijnappel en werd het landgoed eigendom van de stichting. Men kreeg gaandeweg zelf de exploitatie financieel niet meer rond en zocht daarom een samenwerkingspartner. Men koos in 1999 de jongerenorganisatie YMCA, omdat deze organisatie het beste aansloot bij de wens die eerder was uitgesproken door mej. Pijnappel. Sinds die tijd is de YMCA huurder en succesvol uitbater van het Conferentiecentrum De Hoorneboeg. Een deel van de opbrengst komt ten goede aan het jongerenwerk van de YMCA in Nederland, terwijl Remonstrantse groepen tegen aantrekkelijke voorwaarden welkom blijven.

In de statuten van Stichting De Hoorneboeg staat als doelstelling geformuleerd: 'Het in stand houden van het Landgoed De Hoorneboeg als landgoed en als centrum van geestelijk beraad, vorming en bezinning, voortbouwend op de traditie van de Remonstrantse Broederschap en hen die daarmee verwant kunnen worden geacht' (Frisart, 02/01/2014).

Het grote huis (1878-1986)

Verkoop

Stichting De Hoorneboeg bleek het onderhoud aan de gebouwen op het landgoed niet op te kunnen brengen en ging ca. acht jaar geleden op zoek naar een koper. Met de YMCA is lang gesproken over verkoop binnen het huidige bestemmingsplan. Verkoop aan het Goois Natuurreservaat en de YMCA ketste in 2011 op het laatste moment af, onder andere omdat een beoogd medefinancier, de provincie Noord-Holland destijds geen subsidie beschikbaar kon stellen.

De YMCA bracht in september 2013 informeel een bod van 2,5 miljoen euro uit op het landgoed, met de bedoeling de huidige exploitatie als conferentiecentrum voort te zetten, maar was te laat. Stichting De Hoorneboeg had al gekozen voor de lucratievere verkoop aan Natuurbegraven Nederland BV. Deze partij legt naar verluid 3,5 miljoen euro op tafel. Begin september 2013 werd een *voorlopig* koopcontract gesloten.

In het voorlopige koopcontract zijn een aantal ontbindende voorwaarden opgenomen, voor het geval er onneembare hindernissen opduiken die exploitatie als 'natuurbegraafplaats' in de weg zitten. Welnu, hindernissen

Het Centrum van Landgoed De Hoorneboeg

genoeg. De plannen zouden bijvoorbeeld alleen maar door kunnen gaan als alle overheden hun huidige prioriteiten ten aanzien van dit gebied terzijde schuiven: het Rijk zou een vergunning moeten verlenen voor 'schadelijke handelingen' in het beschermde natuurmonument. De provincie Noord-Holland zou moeten besluiten dat de hoge archeologische verwachtingen toch niet zo hoog zijn. De gemeente zou het bestemmingsplan dat in de zomer van 2013 juist was vastgesteld moeten openbreken en wijzigen. En mocht men de activiteiten op den duur willen uitbreiden naar terreinen buiten het Landgoed, dan zou Goois Natuurreservaat haar beschermde natuurmonument moeten willen openstellen voor activiteiten die de bescherming van de natuur en de recreatieve waarde ons inziens niet bepaald ten goede komen.

Natuurbegraven Nederland BV moet voor 1 februari 2014 met een plan komen, hoe zij de verdere stappen op weg naar definitieve aankoop wil gaan zetten en hoe zij alle hindernissen denkt te gaan nemen.

Tien bezorgde vragen bij een onzalig plan

1. Over hoeveel graven hebben we het eigenlijk?

Natuurbegraven Nederland BV is in handen van Brabantse beleggers en vastgoedondernemers. Zij willen gewoon geld verdienen, zoals ze in de Gooi- en Eemlander ook zelf beamen (Frisart, 23/12/2014). De BV exploiteert al een natuurbegraafplaats: Heidepol bij Arnhem. Vandaar dat ook al het een en ander bekend is over de werkwijze.

Naar verwachting begint men bescheiden: er komen pakweg 500 grafplekken beschikbaar. Mogelijk krijgen de gemeente Hilversum en het Goois Natuurreservaat een deel van de opbrengst. Sympathiek plan, geweldige uitstraling, iedereen die geld krijgt blij. De website van Natuurbegraven Nederland BV en de brochure van Heidepol zien er gelikt uit. Daar komen dan bijvoorbeeld 2.000 belangstellenden op af. De grote vraag en het beperkte aanbod maken dat de ondernemer de prijs per graf hoog kan instellen. Schaarste doet de rest. Burgers gaan vragen om meer graven, waarvoor de gemeente dan in porties van enkele honderden toestemming geeft. Per jaar gaat de prijs omhoog waardoor de vraag paradoxaal genoeg ook toeneemt.

Bij een prijs van ca. 5.000 euro per graf (het huidige prijspeil bij een concurrent in Bilthoven), de geschatte aankoop prijs van 3,5 miljoen en geschatte onkosten per graf van 1.000 tot 1.500 euro valt uit te rekenen hoeveel graven er minimaal moeten komen om de zaak commercieel interessant te maken. Aan 3.000 graven zit je snel, maar ook het aantal van 5.000 hebben we horen noemen. Wij houden het voorlopig op 4.000 graven.

De Tuinmanswoning

2. Hoeveel ruimte is daarvoor nodig?

Landgoed De Hoorneboeg meet, inclusief oprijlaan, 13,5 hectare. Na aftrek van de oppervlakte van bebouwing en paden blijven circa 10 hectare over die volgens de ondernemer geschikt zijn voor graven. Uitgaande van 4.000 graven zou dit gemiddeld 400 graven per hectare betekenen. Elk graf zorgt minimaal voor 2,5 m² volledig verstoord bodem. Daarnaast wordt de directe omgeving van elk graf (zeg 4 bij 4 meter = 16 m²) tijdens de begrafenis intensief betreden. Op elke hectare (10.000 m²) wordt dan dus 1000 m² (10%) omgespit en in totaal 6.400 m² (64%) verstoord.

Alterra (kennisinstituut voor de groene ruimte, onderdeel van Wageningen Universiteit en Researchcentrum) heeft onderzoek gedaan naar 'natuurbegraven'. In het onderzoeksrapport ['Terug naar de natuur'](#) (Molenaar, 2009, pag. 88) stelt Alterra. 'In de in dit rapport beschreven verkenning is uitgegaan van de aanname dat sprake is van een toelaatbare dichtheid [van graven] wanneer daarmee minder dan 5% van het oppervlak van het terrein wordt verstoord.' Alterra komt uit op een toelaatbaar maximum van gemiddeld 80 graven per hectare. Voor voedselarme of matig voedselrijke bossen en natuurtypen - zoals Landgoed De Hoorneboeg - komt men uit op enige tientallen graven of minder per hectare.

Landgoed De Hoorneboeg bevindt zich op een stuifzandduin en ook de omliggende natuur ligt op puur zand. Het hele gebied kan dus zeker als voedselarm worden gekenmerkt. Laten we 'enige tientallen' vertalen naar een toelaatbaar maximum van gemiddeld 40 graven per hectare. Op Landgoed De Hoorneboeg kan Natuurbegraven Nederland BV dan - op een volgens Alterra verantwoorde wijze - maximaal 400 graven kwijt. Dat worden dan óf peperdure graven óf men heeft ook terrein buiten het landgoed in het vizier óf men trekt zich van deze adviezen niets aan.

Het laatste lijkt het geval te zijn: men schijnt echt van plan te zijn om 4.000 graven op het Landgoed te gaan delven. Laten we dit scenario eens nader bekijken.

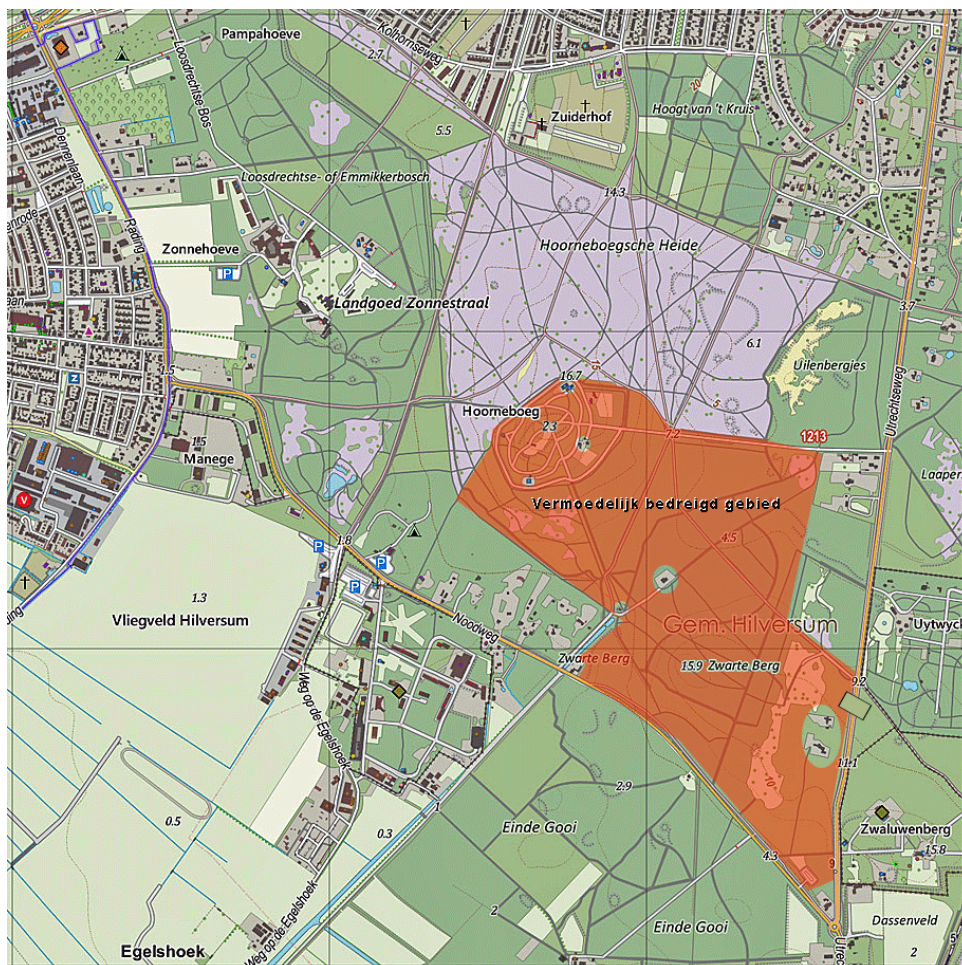
Volgens Alterra (Molenaar, 2009, pag. 21) is een dichtheid van 400 graven per hectare te vergelijken met de dichtheid op een reguliere 'parkbegraafplaats'. Als de graven homogeen over het terrein zouden worden verdeeld, komen ze zo'n 7 à 8 meter van elkaar te liggen (pag. 52). Om schade aan de wortelstelsels van met name grotere bomen (dikker dan 30 cm) te voorkomen, adviseert Alterra om grafplekken te kiezen buiten de verticale projectie van de kruin van die bomen (pag. 30).

Een wandeling over het huidige landgoed laat zien dat het aanleggen van 400 graven per hectare onmogelijk kan zonder ernstige verstoring van de kwetsbare bosgrond en de huidige begroeiing. Het landgoed zal sluipenderwijs volledig op de schop gaan om deze aantallen te halen. Welke gevolgen dat kan hebben voor de flora en fauna, Bekijken we bij vraag 7. Daarnaast is ook de archeologische waarde van het landgoed in het geding. Hierover meer bij vraag 6.

In het geval men zich wél zou willen houden aan het advies van Alterra om maximaal 40 graven per hectare aan te leggen, duikt een ander probleem op. Voor 4.000 graven is dan 100 hectare natuur nodig. Wellicht heeft Natuurbegraven Nederland BV daarom contact gezocht met het Goois Natuurreservaat?

Volgens de Gooi- en Eemlander van 8 januari 2014 overweegt het Goois Natuurreservaat om het stiltegebied van de Hoorneboegse Heide (globaal gezegd het gebied ten zuiden van de Hoorneboeglaan) beschikbaar te stellen voor 'natuurbegraven' (Frisart, 08/02/2014). Over welke aantallen het dan gaat, is ons niet bekend. Bij een dichtheid van 40 graven per hectare zou men voor 1.000 graven zo'n 25 hectare natuurgebied nodig hebben. Ter vergelijking: de Hoorneboegse Heide is 145 hectare groot, het stiltegebied beslaat ca. eenderde hiervan. Wellicht heeft men ook het aangrenzende natuurgebied de Zwarte Berg op het oog?

Kortom: *intensief* 'natuurbegraven' met grote dichtheden in een kwetsbaar natuurgebied als Landgoed De Hoorneboeg heeft ons inziens weinig te maken met de wens om het lichaam op de 'minst natuurverstorende [wijze] aan de natuur terug te geven' (Molenaar, 2009, pag. 23). *Extensief* begraven legt beslag op een enorme oppervlakte natuurgebied. Vinden we echt dat we daarvoor de ruimte hebben in ons dichtbevolkte Gooi?

Verwachting bedreigd gebied gezien over 30 jaar
(kaartachtergrond: CC-BY-3.0 Basisregistratie Topografie Kadaster)

Red de Hoorneboegse Heide voor de levenden, bespaar ons de doden

3. Hoe diep worden de graven?

In het rapport van Alterra (Molenaar, 2009, pag. 21) is te lezen dat de afstand tussen kistbodem en de gemiddeld hoogste grondwaterstand minimaal 30 cm moet bedragen. De grondlaag bovenop de kist moet minimaal 65 cm zijn. Bij een kisthoogte van 40 cm moet een graf dus minimaal 105 cm diep zijn en moet het grondwater op minimaal 1,35 meter zitten. Bij dubbele graven moet het graf nog eens 70 cm dieper worden (40 cm kist plus 30 cm grond tussen beide kisten).

Dit zijn echter minimumdieptes. Alterra adviseert: 'In terreinen waar vossen, wilde zwijnen en loslopende honden kunnen voorkomen, is het om grafverstoring te voorkomen raadzaam dieper te begraven.' Alterra adviseert om er voor te zorgen dat het stoffelijk overschot dieper dan een meter komt te liggen. Omdat veldgegevens hierover ontbreken, geldt Alterra's credo: hoe dieper hoe beter.' Alterra adviseert om loslopende honden sowieso niet (meer) toe te staan.

Het grondwater onder het natuurgebied Hoorneboegse Heide bevindt zich voor het overgrote deel op 1,20 of dieper onder het maaiveld (Ministerie LNV, 1995). Op het hooggelegen landgoed zelf zit het grondwater waarschijnlijk dieper. In de relatief laaggelegen delen van het stiltegebied van De Hoorneboegse Heide is het goed mogelijk dat het grondwater vrij hoog staat. Hoe hoog is bij ons niet bekend.

Dit roept bij ons allerlei vragen op. Hoe diep zouden de graven op en rond Landgoed De Hoorneboeg worden? En is dat diep genoeg om de stoffelijke overschotten buiten het bereik te houden van gravers?

Want gravers zijn er genoeg. Op het landgoed en de Hoorneboegse Heide wordt volop gegraven door konijnen, dassen, vossen en (buiten het landgoed) ook door honden en kinderen (hutten!). Ook zijn we benieuwd wat er gebeurt als een 'grafboom', geplant op een graf als symbool voor de 'terugkeer naar de natuur', omwaait. Het is niet denkbeeldig dat een graf dan door de wortels wordt 'gelicht'.

Dat dit allemaal tot hoogst onwenselijke situaties kan leiden, spreekt voor zich. Daarnaast vragen wij ons ook af in hoeverre Natuurbegraven Nederland BV bereid zal zijn de herstelschade te betalen. Of int zij alleen de vergoeding voor de grafrechten en laat zij op de lange termijn alle risico, onderhoud en herstelschade over aan de Hilversumse gemeenschap?

Verder vragen we ons af of de amalgamen, het kwik, cadmium en lood die we allemaal in ons lichaam opsparen (zie vraag 4), via wormen en andere bodemdieren in de voedselketen terecht kunnen komen. Lucas Reinders wijst er op dat vooral uilen hiervoor gevoelig zijn (Krabben, 2004). Er is nog niet veel bekend over mogelijke effecten. Ook hier adviseert Alterra om de graven 'diep' te maken, ten einde ieder risico op het vrijkomen van schadelijke stoffen uit te sluiten.

Maar is voor dit beschermde natuurmonument het voorzorgsbeginsel niet een veel beter uitgangspunt?

Mag de das zich straks nog vestigen op het landgoed?

Bosuil in beuk

Vossen wonen op het landgoed

4. Wat wordt er eigenlijk begraven?

De 'natuurbegraafsector' meet breed uit hoe 'natuurvriendelijk' zij te werk gaat. Welke kleding mag de dode dragen, welke kist wordt gebruikt? Maar hoe het zit met het stoffelijk overschot zelf, daarover zwijgt de sector.

In alle gevallen belast een stoffelijk overschot de natuur. Het bevat onder andere amalgamen in het gebit, cadmium in de nieren, lood in de botten, kwik in het lichaamsvet, kunststoffen, protheses, conserveringsmiddelen. De mens staat aan het eind van de voedselketen en we gaan niet zo zorgvuldig om met bestrijdingsmiddelen, dioxines en brandvertragers. Een mens is in feite 'een wandelend vuilnisvat', aldus Lucas Reinders, voormalig hoogleraar milieukunde aan de Universiteit Amsterdam in een interview met het blad Yarden (Krabben, 2004).

Ook Alterra plaatst kanttekeningen bij de natuurlijkheid van 'natuurbegraven'. In het rapport 'Terug naar de natuur' (Molenaar, 2009, pag. 11) schrijft men: 'Dit [natuurbegraven] is echter minder natuurlijk dan beoogd, aangezien het gaat om een inbreng van gebiedsvreemd 'materiaal''. Hoe groot de eventuele belasting wordt, hangt natuurlijk ook af van de dichtheid van de graven. En die dichtheid wordt, zoals we net hebben gezien, behoorlijk hoog. Het lijkt ons niet echt een passend lot voor een beschermd natuurmonument (zie vraag 7), dat vlakbij een drinkwaterwingebied ligt (zie vraag 9).

Het is aan de samenleving om naast respectvol ook verstandig om te gaan met lijken.

Begraafplaats Zuiderhof op 1 km

5. Is het realistisch om de functies begraven, confereren en recreëren met elkaar te combineren?

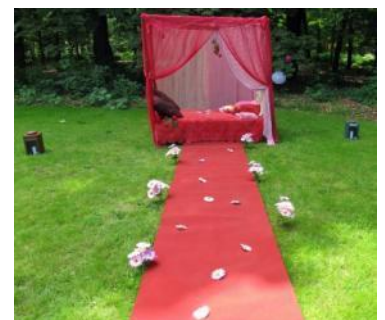
Natuurbegraven Nederland BV stelt dat de huidige activiteiten op Landgoed De Hoorneboeg gewoon doorgang kunnen vinden. Het conferentiecentrum mag blijven bestaan. Een sympathiek aanbod, maar niet erg realistisch. Want wie wil trouwen terwijl een begrafenisstoet langstrekt? Wie viert er feest, wie wil er heidedagen houden, mediteren, trainen of confereren op een begraafplaats? Het lijkt ons dan ook onwaarschijnlijk dat de huidige activiteiten op een begraafplaats nog kostendekkend mogelijk zullen zijn. Dat betekent dan het einde van een succesvol, karakteristiek en geliefd conferentiecentrum en ontslag voor de personeelsleden.

Als het 'natuurbegraven' in de toekomst ook buiten de hekken van het landgoed gaat plaatsvinden, komen de graven in een druk bezocht recreatiegebied te liggen. Dagelijks maken honderden bewoners een wandeling over de hei en rond het landgoed. In het kampeerseizoen komen daar de campinggasten van de aangrenzende kampeerterrainen nog eens bij. Het zwaarbevochten hondenlosloopgebied trekt hondenbezitters uit de wijde omtrek. Ruiters van omliggende maneges rijden graag door dit gebied, kinderen bouwen er hutten, hardlopers lopen hun rondjes. Zeker op zonnige dagen is de recreatiedruk hoog. De open heide is het drukste, maar ook het 'stiltegebied' is in trek. Een rondje om de Hoorneboeg is populair. Door het stiltegebied lopen twee fietspaden, diverse wandel- en ruiterspaden, er is een rondwandelpad uitgezet en een langeafstandswandelpad doorkruist het gebied. Het stiltegebied is goed ontsloten voor bezoekers van buiten via parkeerplaatsen bij het vliegveld, het Tienhovenskanaal en de Rading.

Hoe verhouden deze recreatieve activiteiten zich tot begrafenisplechtigheden - als die in de toekomst gaan plaatsvinden op terrein van het Goois Natuurreservaat? Hoe is het voor wandelaars om regelmatig verzeild te raken in een begrafenisstoet? Is het nog prettig recreëren op een begraafplaats? Hoe zullen rouwenden het ervaren als zij tussen wandelaars, spelende kinderen en loslopende honden terechtkomen? Ook de loslopende koeien kunnen voor onrust rond de begrafenis zorgen. Krijgen de recreanten straks te maken met allerlei beperkingen? Moeten de honden weer het hele jaar door aan de lijn? Komt er een extra hek om de koeien te weren?

Teamtraining in de natuur
(Conferentiecentrum De Hoorneboeg)

Trouwen in de natuur
(Conferentiecentrum De Hoorneboeg)

6. Duizenden graven in een aardkundig en archeologisch waardevol gebied, is dat een goed idee?

De Hoorneboegse Heide, Landgoed De Hoorneboeg en de aangrenzende natuurgebieden vormen een kerngebied van het Gooise stuwwallandschap. De heuvel op het landgoed is de hoogste natuurlijke heuvel in het Gooi. Het gebied is aangewezen als aardkundig monument (Gemeente Hilversum, 2013, toelichting 3.7.1). Vanwege de unieke geologische, archeologische, ecologische en cultuurhistorische waarde heeft de Vereniging [Vrienden van 't Gooi](#) in 2012 het initiatief genomen om te proberen voor het Gooise stuwwallandschap de status van Unesco-[Geopark](#) te verkrijgen.

Een **geopark** is een door de [UNESCO](#) gedefinieerd gebied met één of meer sites van wetenschappelijk belang, niet alleen vanuit geologisch oogpunt maar ook door zijn archeologische, ecologische en culturele waarde. Zie ook: [European Geoparks Network](#).

Op de Hoorneboegse Heide zijn diverse bijzondere prehistorische vondsten gedaan. Tien urnenvelden en zes nog oudere grafheuvels liggen op enkele (tientallen) meters van het landgoed. Delen van de hei zijn daarom aangewezen als archeologisch Rijksmonument. In 2012 is een uitgestrekt complex van raatakkers (*celtic fields*) op de Hoorneboegse Heide, het landgoed en de Zwarte Berg gevonden. Deze raatakkers zijn nog niet door het Rijk beschermd, maar de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed schrijft in haar persbericht: 'De vondst [van de raatakkers] onderstreept de noodzaak van het beschermen en zorgvuldig beheer van de natuurgebieden in het Gooi'. Op het landgoed zelf zijn vier vondsten gedaan, waaronder een ijzeren zwaard uit ± 600 na Chr. en vuursteenafslag, wat duidt op bewoning in de steentijd. Centraal in het stiltegebied ten zuiden van het landgoed is één van de meest spectaculaire vondsten gedaan: een bronzen (rituele) randbijl van 2000 jaar voor Chr. (Vissinga, 2010, pag. 14 en informatie via Naerdincklant).

Op de [archeologische beleidskaart](#) van Hilversum (Gemeente Hilversum, 2011) staat het hele gebied, inclusief het landgoed, te boek als gebied met 'hoge archeologische verwachtingen'. Met de recente vondst van raatakkers is het archeologische belang nog meer toegenomen.

Het ligt in de lijn der verwachting dat de hoogste natuurlijke heuvel van dit gebied in de prehistorie van betekenis is geweest, net zoals dat het geval is met andere hoge plekken in 't Gooi. Prehistorische bewoning lijkt een serieuze mogelijkheid, maar is nog niet systematisch en professioneel onderzocht. En wat is de functie van de mysterieuze aarden wal die het hele landgoed omvat? Tekenend voor de archeologische waarde is dat de huidige bewoners nog geen spa in de grond mogen steken (Gemeente Hilversum, 2013, artikel 32).

Natuurbegraven Nederland BV weet dit natuurlijk ook. Men biedt aan dat bij elke graf dat gedolven gaat worden een vrijwillig archeoloog mag komen kijken. Een mooi, maar loos aanbod. Gezien de potentie van het gebied is dit werk voor een professionele, gecertificeerde archeoloog. Voor serieus onderzoek moet de kuil op 'archeologische wijze' worden gespit, vlaksgewijs en met aandacht voor profielen en eventuele sporen. Dat is dus heel iets anders dan het delven van

Unieke 'Pointe de Tayac' spits van Neanderthalers 55-35.000 v.Chr.

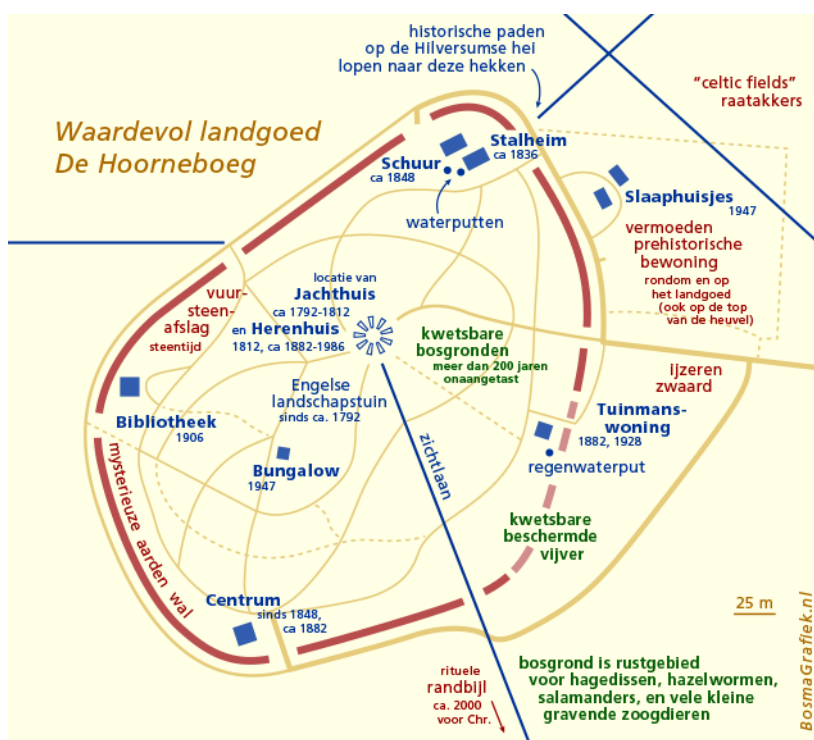
Rituele bronzen randbijl, gevonden in 1988 net buiten het landgoed in het stiltegebied van de Hoorneboegse Heide

een graf. En wat gebeurt er als deze archeoloog daadwerkelijk iets interessants vindt? De plek is al jaren eerder verkocht en toegezegd aan de overledene. Op het moment van een eventuele vondst staat de begrafenisstoet al klaar voor vertrek. Afblazen of verplaatsen van de begrafenis is dan geen optie en de archeologische omgeving wordt door het graf onbereikbaar voor verder onderzoek. Op deze wijze op duizenden plekken 'onderzoek' doen is dus hoogst ongewenst.

Wij kunnen gewoonweg niet geloven dat de gemeente Hilversum, de provincie Noord-Holland en het Rijk bereid zouden zijn om dit letterlijk monumentale gebied vrij te geven voor het - op commerciële basis - delven van duizenden graven. Weegt dit nieuwe verdienmodel echt zwaarder dan de bescherming van prehistorisch erfgoed?

Romeinse munt (keizer Hadrianus) gevonden op de Hoorneboegse Heide

7. Wat is het effect van begraven op de kwetsbare bosgrond en de natuurwaarden van de Hoorneboeg?

Als de plannen van Natuurbegraven Nederland BV doorgaan, worden in de loop van 30 jaar zo'n 4.000 gaten gegraven en weer dichtgegooid in de bosgrond van het landgoed. Is dat mogelijk zonder schade aan te richten aan de rijke flora en fauna op het landgoed? En waaruit bestaat de flora en fauna eigenlijk?

De heuvel waarop het landgoed ligt - met 23 meter boven NAP de hoogste natuurlijke heuvel van het Gooi - bestaat in wezen uit stuifzand. In *Oorden van Schoonheid* (Coops, 2000) staat beschreven dat verstuiwing een groot probleem was toen het bos nog niet was volgroeid. Sinds de heuvel aan het einde van de 18de eeuw is beplant, is op dit stuifzand en diluviaal zand een 20 centimeter dik, luchtig pakket gevormd van humus vermengd met eiken-, beuken- en kastanjebladeren en dennennaalden. De boomwortels vormen nu samen een soort deksel op het zand. De huidige dichte begroeiing houdt het zand vast. Maar zelfs in de huidige situatie is erosie niet geheel te voorkomen, getuige de diep uitgesleten paden. Deze laag bosgrond vormt de voedingsbodem voor insecten, schimmels, paddenstoelen en biedt een woonplaats aan diverse soorten kleine zoogdieren.

Op de dikke laag afgevalen bladeren van de Engelse landschapstuin leven de kleine watersalamander, de alpenwatersalamander en de zeldzame kamsalamander in een ecologische symbiose met hun voedsel: insecten. Het is een paradijs voor de hazelworm, aan de bosrand leeft de levendbarende hagedis en mogelijk is - van heel lang weggeweest - ook de zandhagedis terug op het landgoed. Voor bosmuizen, bosspitsmuizen en rosse woelmuizen is het landgoed een belangrijk leefgebied.

Groene en bruine kikker vinden, samen met de pad, onder het bladerdek een plaats om te overwinteren. Voor de op het landgoed voorkomende boommarter, vos, das, bosuil, sperwer, torenvalk, havik vormt de aanwezige fauna een belangrijke voedselbron. De zeldzame veldkrekel komt rond het landgoed nog voor en vormt op de Hoorneboegse Heide nog een vitale kolonie. Op warme zomeravonden geven zij een bijna mediterrane concert. Op het landgoed leven rode eekhoorns en tientallen soorten vogels, waaronder soorten die op de Nationale Rode Lijst staan, zoals de groene specht, grauwe vliegenvanger en roodborsttapuit.

Deze opsomming is gebaseerd op waarnemingen door natuurliefhebbers en is verre van compleet. Op het landgoed is geen recente, professionele inventarisatie van de flora en fauna uitgevoerd.

Dit unieke en kwetsbare ecosysteem op het landgoed is door voormalige rentmeesters van het Goois Natuurreservaat erkend. GNR heeft zelfs het huidige hek om het landgoed mee gefinancierd om de recreatiedruk effectief van het landgoed af te houden.

De Hoorneboegse Heide, het landgoed en de omliggende heide- en bosgebieden zijn in 1995 door het Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij aangewezen als beschermd natuurmonument. In het [aanwijzingsbesluit](#) (Ministerie van LNV, 1995) staat een opsomming van alle natuurwaarden van

Hazelworm

Kamsalamander in landfase

Gewone pad

Gewone heksenboleet

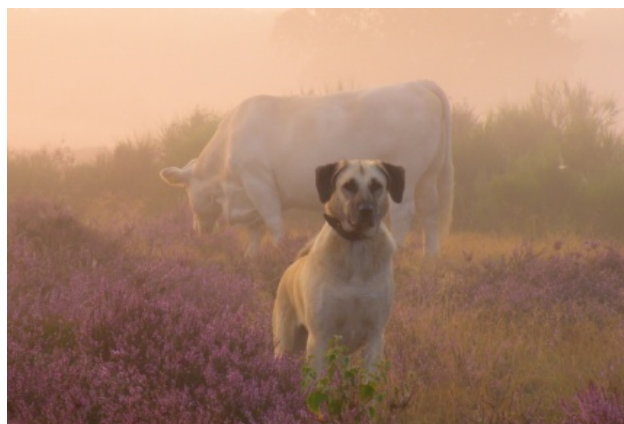
Veldkrekel met schuilplaats

het gebied. Ook wordt aangegeven dat een vergunning moet worden aangevraagd 'voor handelingen die schadelijk zijn voor de natuurwetenschappelijke betekenis (...)'. Als voorbeelden van zulke handelingen worden onder andere genoemd het 'aanbrengen van ondergrondse constructies', 'het verrichten van handelingen die wijziging (...) van het bestaande gebruik beogen of ten gevolge kunnen hebben' en het 'dunnen, vellen, rooien of planten van bomen (...) niet behorende tot het normale onderhoud'. Het regiem van de Natuurbeschermingswet is 'imperatief'. Dat wil zeggen 'dat voor alle activiteiten die schadelijk kunnen zijn voor de natuurwaarden (...) het vergunning- of ontheffingvereiste geldt, ongeacht of de betrokken activiteit al in andere kaders is getoetst'.

Landgoed De Hoorneboeg is ecologisch gezien dus een bijzonder rijk gebied. Welk effect zal het graven van 4.000 graven hebben op de flora en fauna? Door het graven wordt om te beginnen het bodemprofiel verstoord. Bij iedere begrafenis zullen honderden voeten de bosgrond betreden met als gevolg bodemverdichting en slijtage. Hoe voorzichtig men dat wellicht ook probeert te doen, het kan niet anders dan dat dit serieuze schade gaat aanrichten aan de kwetsbare bosbodem.

Door het graven op het bomenrijke landgoed zullen boomwortels worden beschadigd, wat kan leiden tot afsterven van bomen. Verder wordt de kwetsbare humuslaag verstoord. Zonder de bescherming van de bomen en de humuslaag komt het oorspronkelijke stuifzand bloot te liggen. Verstuiving en erosie lijken ons een reëel gevaar. Begravenissen tijdens het broedseizoen (15 maart tot 15 juli) kunnen broedende vogels en nestelende zoogdieren verstoren. Alterra stelt in dit verband dat het wenselijk is dat men zich bij 'natuurbegraven' confirmeert aan de gedragscodes voor bos- en natuurbeheer (Molenaar, 2009, pag. 27, codes: www.natuurbeheer.nu).

Zijn dergelijke verstoringen van bodem, humuslaag, boomwortels, planten, amfibieën, zoogdieren, reptielen en vogels, ook in het broedseizoen, de gedroomde toekomst voor het Landgoed De Hoorneboeg? Is dit het 'teruggeven aan de natuur' waarover Natuurbegraven Nederland BV zo trots schrijft op haar website? Misschien moeten we dat 'teruggeven' wel heel letterlijk opvatten: nadat het huidige natuurrijke gebied 30 jaar lang is blootgesteld aan vérgaande verstoringen, krijgt daarna de natuur weer de kans de schade te herstellen. Wij staan perplex.

Koeien en loslopende honden op een begraafplaats? Wie wint er zodra dat straks conflicten geeft?

8. Wat blijft er over van het cultuurhistorisch erfgoed?

In het boek *Oorden van schoonheid* (Coops, 2000) over de landgoederen in het Gooi wordt de Hoorneboeg in twee hoofdstukken eer aangedaan. Geen enkel landgoed in het Gooi is zo uitgebreid beschreven.

Pieter van Loon, een Amsterdamse notabele, bouwde er in 1792 een houten jachthuis dat later van steen werd herbouwd. In 1795 is het landhuis nog kort belegerd door ruiters van het Franse leger. We gaan er van uit dat hij ook de historische Engelse landschapstuin heeft aangelegd, die voor het eerst in 1827 zichtbaar is op een topografische kaart. Sinkel, een Duitse handelsreiziger die bekend is van de 'winkel van Sinkel', heeft de prachtige Engelse Landschapstuin tot wasdom gebracht en heeft zijn oude dag op het landgoed doorgebracht. Nazaten hebben het hele landgoed gerenoveerd tot wat het nu nog is. De laatste particuliere eigenaars, broer en zus Pijnappel waren sociaal bewogen bewoners. Zij boden sinds 1912 gastvrijheid aan Leidse textielarbeidsters die er een week vakantie mochten houden. Toonaangevende kopstukken van de SDAP kwamen er over de vloer. Herman Gorter schreef er gedichten. Zoals eerder vermeld, schonk mej. Pijnappel het landgoed na de oorlog aan de Remonstrantse Broederschap. De huidige huurder, jongerenorganisatie YMCA, exploiteert het landgoed als conferentiecentrum. De gebouwen zijn in gebruik voor vergaderingen, trainingen, familiefeesten en trouwerijen.

Natuurbegraven Nederland BV belooft dat zij het landgoed, na 30 jaar gedane zaken, zal 'teruggeven aan de natuur'. Maar welke natuur staat hen voor ogen? Een eroderende zandheuvel? Wat is er in die 30 jaar gebeurd met de rijke cultuurhistorie? Wat is er nog over van het prachtige Centrum, het gezichtsbepalende gemeentelijke monument? Van de 19de eeuwse boerderij Stalheim en de karakteristieke tuinmanswoning? Is de historische lanen- en padenstructuur nog zichtbaar? Staan de beuken langs de rondlopende lanen nog overeind? Is de Engelse landschapstuin nog herkenbaar? Wat moeten wij verstaan onder 'teruggeven aan de natuur' als de Hoorneboeg nu al een hoogwaardig natuur- en cultuurlandschap is?

Jachthuis Pieter van Loon ca 1796

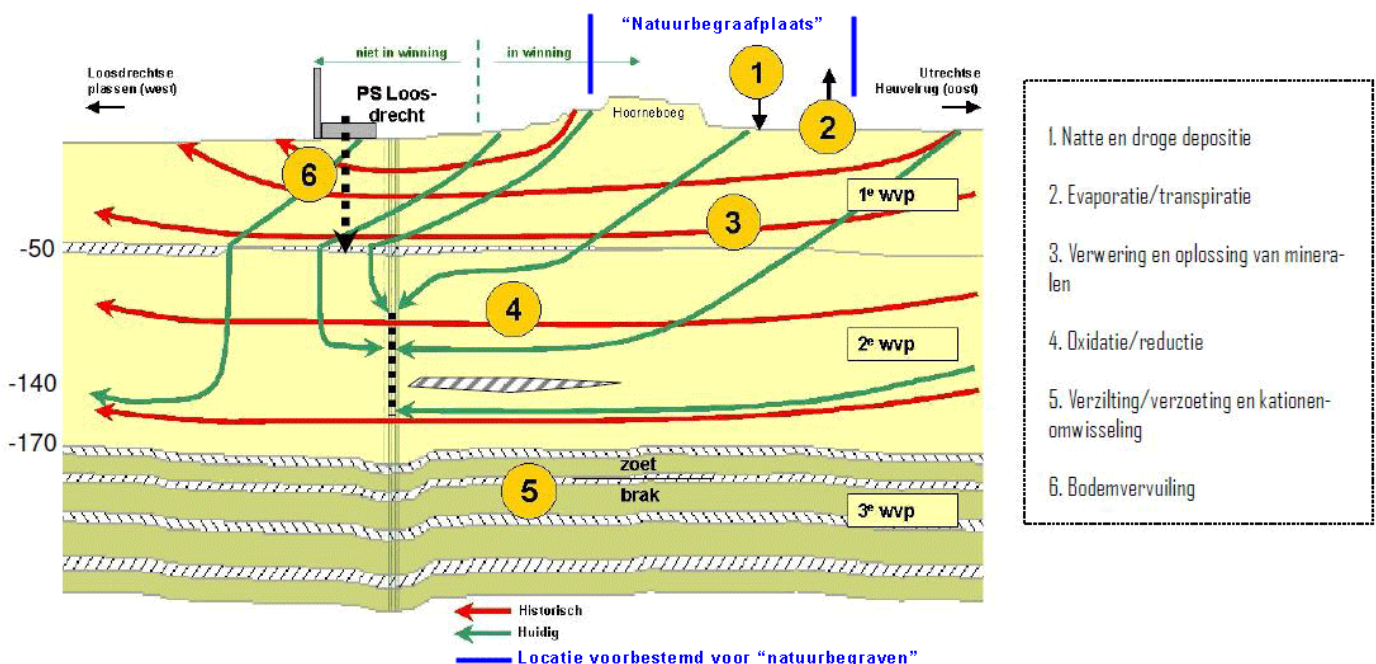

Engelse Landschapstuin (omstreeks 1947)

9. Is begraven nabij een waterwingebied verstandig?

Het gebied waar de 'natuurbegraafplaats' zou moeten komen is een [intrekgebied](#) voor het waterwingebied Loosdrecht. Jaarlijks wordt hier drie miljoen liter drinkwater opgepompt. Het regenwater dat nu op landgoed De Hoorneboeg valt, wordt over 50 tot 100 jaar opgepompt als drinkwater. (Vissers, 2013). Sinds kort is het [wettelijk](#) toegestaan om mensen dicht bij een waterwingebied te begraven. Op radio en tv horen wij intussen discussies drinkwaterwinning: waarom verontreinigen we eerst drinkwatergebieden om het water daarna met veel moeite en kosten weer te moeten zuiveren?

In het intrekgebied liggen nu al twee begraafplaatsen, de Zuiderhof en St. Barbara. Waarom zou je uitgerekend zo dicht bij een waterwingebied nog een nieuwe begraafplaats aanleggen? Waarom stoppen we eerst 'verontreinigd afval' (Krabben, 2004) ongecontroleerd in de grond, precies waar we ons drinkwater 100 jaar later uit de grond willen halen? Of het wettelijk mag is één ding, of het verstandig is, is een tweede. Moeten we door schade en schande wijs worden? Nemen Natuurbegraven Nederland BV (en de investeerders daarachter) de verantwoordelijkheid voor mogelijke gevolgen in de toekomst?

Figuur 1-7 Schematisch beeld van de grondwaterstroming (historisch en huidig) met een zwarte stippellijn voor de invloed van dichtheidsstroming

Illustratie is met een kleine (blauwe) aanvulling overgenomen uit: Vissers, 2013

10. Begraven als commerciële activiteit: wie draait op de lange termijn op voor de gevolgen?

De opbrengst van een reguliere begraafplaats komt ten goede aan de gemeenschap, die daarvoor in ruil de begraafplaats verzorgt. In de meeste gevallen wordt een graf na verloop van tijd geruimd om plaats te maken voor een nieuw graf. Wie langer een grafrecht wil bezitten moet daarvoor extra betalen en ondersteunt daarmee financieel de gemeenschap.

Natuurbegraven Nederland BV verkoopt de grafrechten 'voor eeuwig'. Dit roept bij ons veel vragen op. Hoezo kan een ondernemer het gebruik van een stuk van de aarde 'voor eeuwig' verkopen? Hoe groot is Nederland nog als we allemaal een eigen stuk grond 'eeuwig' bezet willen houden? Belasten we de aarde al niet genoeg?

Natuurbegraven Nederland BV belooft dan wel dat de stoffelijke overschotten 'eeuwig' mogen blijven liggen, maar neemt natuurlijk niet 'voor eeuwig' de verantwoordelijkheid voor eventuele gevolgen. Als na 30 jaar genoeg graven zijn verkocht, vertrekken de investeerders met gevulde zakken en 'geven het gebied terug aan de natuur'. Wellicht krijgt het Goois Natuurreservaat het landgoed cadeau (Frisart, 08/01/2014). Wat GNR dan krijgt is een ecologisch, archeologisch en aardkundig beschadigde locatie. Men zal te maken krijgen met de 'eeuwige' grafrechten van duizenden overledenen en hun nabestaanden. Verwachte en onverwachte kosten komen ten laste van de gemeenschap.

Deze vorm van 'natuurbegraven' is een miljoenenbusiness, die niet – zoals op de Hilversumse begraafplaatsen – ten dienste van de gemeenschap staat, maar ten goede komt aan de - verder onzichtbare - investeerders die achter Natuurbegraven Nederland BV schuilgaan. Het is handel in grafrechten. Het marketingverhaal van deze ondernemer schetst ons inziens een veel te positief beeld van wat 'natuurbegraven' ons op de korte en langere termijn gaat brengen op het beschermde natuurmonument Landgoed De Hoorneboeg en later mogelijk ook op de Hoorneboegse Heide.

Een toekomst voor Landgoed De Hoorneboeg

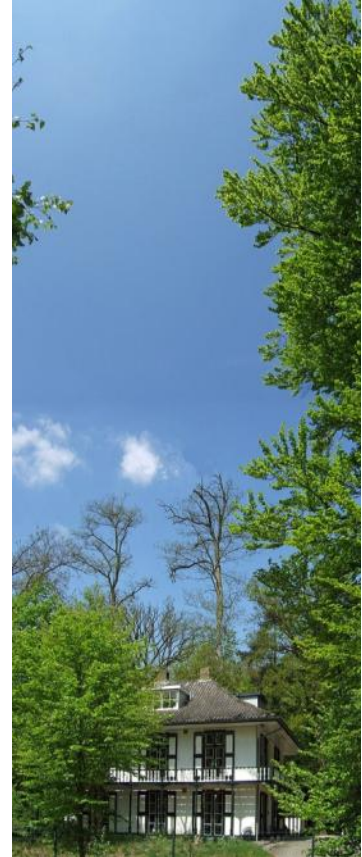
Het bestuur van de Stichting De Hoorneboeg stelt dat verkoop van het landgoed onontkoombaar is, omdat het onderhoud van de gebouwen onbetaalbaar is geworden. De stichting doet het voorkomen alsof zij geen andere keuze heeft dan verkoop aan Natuurbegraven Nederland BV (Frisart, 08/01/2014).

Er ligt echter nog steeds een informeel bod van de YMCA om het Landgoed te kopen voor 2,5 miljoen en de huidige exploitatie voort te zetten. *Binnen* het huidige bestemmingsplan acht de YMCA dit een reëel bedrag. Voordat de YMCA dit bod formeel kon uitbrengen, kwam het hogere bod door Natuurbegraven Nederland BV. Op dat hogere bod is het stichtingsbestuur ingegaan. Als alternatieve en minder aantrekkelijke scenario's schetst het bestuur 'woningbouw' of 'horeca'. Dit zijn echter allemaal opties die *buiten* het huidige bestemmingsplan vallen en waarvoor eveneens een wijziging van het bestemmingsplan nodig is. Na zo'n eventuele wijziging (in bijvoorbeeld woningbouw of begraven) is de marktwaarde van het landgoed opeens veel hoger.

Mocht de koop alsnog afketsen, dan ligt het aanbod van de YMCA er in principe nog steeds. De huidige activiteiten kunnen dan gewoon worden voortgezet, zonder ingrepen in de natuur en zonder wijziging van het bestemmingsplan. Personeelleden behouden hun baan en de economische activiteiten blijven op bescheiden schaal ook lokale leveranciers en de gemeente Hilversum ten goede komen. De YMCA neemt het onderhoud van de gebouwen voor haar rekening. Het landgoed blijft intact en de cultuurhistorische, archeologische, ecologische en recreatieve waarden van het gebied blijven onaangetast.

Een tweede mogelijkheid die we willen voorstellen is dat de huidige eigenaar het landgoed, of alleen het groene gedeelte daarvan, voor een schappelijke prijs overdoet aan Goois Natuurreservaat, met de YMCA als blijvende huurder. Het zou een passend gebaar zijn om, wat men als schenking heeft gekregen, nu beschikbaar te stellen aan een andere organisatie die er als goed rentmeester verder voor zal zorgen.

Door alle consternatie rond de verkoop is er onrust en onzekerheid ontstaan onder gebruikers van het conferentiecentrum. Nieuwe plannen en initiatieven om het landgoed - binnen de huidige bestemming - nieuw elan te geven zijn dan ook welkom. Sympathisanten hebben daartoe inmiddels een website geopend: www.LevendLandgoedHoorneboeg.nl

Bronnen

- Coops, T. *Oorden van Schoonheid*. Hilversumse Historische Kring Albertus Perk, 2000
- Frisart, R. *Gravenplan uit vastgoedhoek*. Gooi- en Eemlander, 23/12/2013
- Frisart, R. *Statuten Hoorneboeg zijn wellicht een probleem*. Gooi- en Eemlander, 02/01/2014
- Frisart, R. *Mogelijk ook op GNR-hei natuurgraven*. Gooi- en Eemlander, 08/01/2014
- Frisart, R. *'Dit is uiteindelijk de beste oplossing'*. Gooi- en Eemlander, 08/01/2014
- Gemeente Hilversum. *Archeologische beleidskaart*. 2011
- Gemeente Hilversum. *Bestemmingsplan Buitengebied: toelichting*. 2013.
- Klam, J.M. en P. Schmidt. *Maatregelen tegen gevolgen van eutrofiëring en verzuring in bossen*. Vakgroep Bosbouw Landbouw universiteit Wageningen. 1993
- Krabben, A. *Natuurlijke uitvaart is een illusie*. Interview met Lucas Reijnders, Yarden. 2004
- Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij. [Aanwijzingsbesluit Hoorneboegse Heide](#). 1995
- Molenaar, J.G. de. *Terug naar de natuur*. [Alterra-rapport](#) nr. 1789. 2009
- Stichting Centrum De Hoorneboeg. *Onze Hoorneboeg*. Aangevulde derde druk. 1988
- Vissers, M. en L. Borst. [Gebiedsdossier drinkwaterwinningen Noord-Holland, Drinkwaterwinning Loosdrecht](#). Oktober 2013
- Vissinga, A. en A. Spoelstra. *Archeologische Rapporten Oranjewoud*. 2010
- Rijksdienst voor het cultureel erfgoed. *Unieke archeologische vondst in Hilversum*. Persbericht 13/12/2012
- www.groene-uitvaart.nl
- www.inoudeansichten.nl
- www.natuurbeheer.nu
- www.naerdincklant.nl
- www.vriendenvanhetgooi.nl

